

Додонов Р.О.

Донецький національний технічний університет,
кафедра філософії

E-mail: dodonovr@mail.ru

Анотація

Додонов Р.О. До питання про соціальну структуру мережевого суспільства. Названі існуючі концепції інформаційного суспільства. Визначені основні фактори, що впливають на зміну соціальної структури мережевого суспільства. Оцінена модель соціальної структури, запропонована А.Бартом і Я.Зодерквістом. Спрогнозовані перспективні напрями еволюції соціальної структури мережевого суспільства.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими і практичними завданням.

Кінець ХХ – початок ХХІ ст. в історії людства супроводжувався небаченим прискоренням глобалізаційних процесів, головними причинами чому стали комп'ютерна революція та поширення мережі Інтернет. Вочевидь, ми вступаємо у новий етап історії, який в літературі характеризують як „постмодерний”, „інформаційний”, „мережений”. Представники найрізноманітніших галузей гуманітарного знання – філософи, соціологи, психологи, політологи тощо – намагаються досліджувати ті зміни, що визвані до життя комп'ютеризацією, та спрогнозувати можливі наслідки у майбутньому. Вони констатують докорінні зміни не лише економічної поведінки і способу життя у мереженому суспільстві, але й світосприйняття, включаючи базові уявлення людини про простір і час.

Світ, що глобалізується, начебто зменшується в обсязі. Вся поверхня Землі стає доступною завдяки розвинутості транспортної мережі. Відстані між континентами вже не здаються такими великими, як раніше. А об'єднання можливостей телефону, комп'ютера і телевізора створило планетарну інформаційно-комунікативну систему. Саме завдяки мережі Інтернет з'явилась реальна можливість постійного спілкування між собою мешканців найвіддаленіших куточків планети.

Відбувається й суттєве „ущільнення” соціального часу, оскільки в одному і тому ж хронологічному відрізку відбувається більша кількість подій, ніж це було колись раніше. Зрозуміло, що йдеться не про фізичні параметри часу, а про соціально-психологічне сприйняття часових інтервалів. За допомогою комп'ютерів людина може „вийти” за межі реального світу, змоделювати не тільки власне минуле, але і майбутнє. Завдяки миттєвій обробці інформації на комп'ютерах з'являється так званий „підсвідомий час”, що позначає мислено-уявний інтервал, який не дає жодного шансу людині зареєструвати його відчуттями та певним чином актуалізувати або нейтралізувати. „Якщо кількість робочих годин за одне життя людини дорівнюватиме вісімдесят тис. – по дві тис. годин у рік за сорок років роботи – це може бути стиснуто до 4,8 хвилини комп'ютерного часу” [1, с.310].

У такій ситуації змінюється часово-просторове сприйняття буття людини. Вона отримує віртуальну можливість перебороти екзистенціальну обмеженість реальності, уявно вийти за кордони часу і смерті, стати немовби всезнаючим, будь-де сущим суб'єктом і таким комп'ютерно-„магічним” способом спробувати досягнути „одвічної” безпеки свого життя.

Але якщо спостерігаються зміни у базових підставах суспільного буття, логічно буде прогнозувати не менш радикальні зміни у соціальній структурі мережевого суспільства. Наскільки реальні подібні прогнози?

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Питання еволюції соціальної структури в тій чи іншій мірі торкалися майже всі автори, хто писав на тему інформаційної революції: Д.Белл, фундатор теорії постіндустріального суспільства [2]; В.Л.Іноземцев автор версії теорії постекономічної формації [3]; Ф.Уебстер [4] і М.Кастельс - дослідники інформаційного суспільства [5]; О.Тоффлер, який пише про „третю хвилю” [1]; У.Бек, прихильник концепції „другого модерну” [6] та інші. Але слід звернути особливу увагу на книгу шведських авторів А.Барта і Я.Зодерквіста „Нетократія” [7], в якій запропоновано оригінальну модель соціальної структури мережевого суспільства.

Метою даного дослідження є оцінка перспектив нетократичної моделі соціальної структури мережевого суспільства.

Викладення основного матеріалу дослідження з обґрунтуванням отриманих результатів.

Інформаційне суспільство виникає там і тоді, де і коли управління матеріальним виробництвом поступається місцем управлінню ідеями, образами, інтелектом, і де більшість працюючих зайнята виробництвом, зберіганням і реалізацією інформації. Саме оброблена інформація змінює суспільство на кожному структурному рівні його організації; уміння здобувати, накопичувати і використовувати інформацію - умова розвитку соціуму. Сутність соціальної організації полягає у організації інформації, що уможлиблюється при здійсненні певних форм обміну інформацією між членами суспільства. Тому інформацію можна вважати елементарною функцією соціальної дії.

Для інформаційного суспільства характерна революція в галузі інформаційного менеджмента, дигіталізація і швидкий розвиток електронних мереж. Дослідники констатують, що у новому суспільстві панує орієнтація на знання, цифрова форма представлення об'єктів, інноваційна природа і віртуалізація виробництва, конвергенція і динамізм соціальних процесів, уявлення про ефективність особистості як про суб'єкта, що володіє інформаційно-комунікаційними технологіями; про високопродуктивний колектив як робочу групу, що взаємодіє на основі інформаційно-комунікаційних технологій; про інтегроване підприємство, що володіє цілісною інформаційною структурою і демонструє ділову активність в міжмережевому середовищі.

Важливо зазначити, що інформаційне суспільство визнає особливе місце інформації в структурі засобів виробництва. Перетворення науки в масову спеціальність, диференціація й інтеграція наук, розширення фронту комплексних і міждисциплінарних досліджень тощо призвели до нестримного зростання потоку інформації у всіх сферах суспільного життя. Інформація упредметнена у засобах і продуктах суспільного виробництва, вона інтегрується зі всіма іншими економічними ресурсами, визначає ефективність всієї решти засобів й існування різних виробництв і видів бізнесу в цілому. Світова спільнота усвідомила зі всією очевидністю, що інформаційні ресурси складають велику частину національного багатства. Темпи науково-технічного прогресу і розвитку суспільства в значній мірі визначаються швидкістю переробки інформації. „Подібно до того, як раніше транспортна мережа переносила продукти індустрії, так тепер телекомунікаційна мережа переносить продукти інформаційного суспільства. Ця нова, об'єднана система зв'язку буде енергією життя нового інформаційного суспільства – якими були електроенергія, нафта, уран для суспільства індустріального і природні сили: вітер, вода, мускульна сила – для суспільства аграрного” [8, с.58].

Детерміновані економічними процесами зміни у соціальній структурі інформаційного суспільства пов'язані, на наш погляд, остаточним розривом з традицією. Отриманий від народження соціальний статус людини важить сьогодні менше, ніж статус, який

заробляється її власною працею та здібностями. У цьому плані соціальний вплив спадкової аристократії поступається впливу менеджерів і експертів.

Згідно з однією з інтерпретативних моделей соціальної структури, вищі щаблі інформаційного суспільства належать саме такій комп'ютерній еліті, яку Д.Белл назвав мерітократією (від греч. „влада гідних”). Для нього мерітократія – це влада найкваліфікованіших фахівців, які в умовах інформаційної революції приймають на себе функцію ідейно-інтелектуальних провідників суспільства. Представники мерітократії визначають стратегічну ціль руху соціальної системи і спрямовують фінансові, інформаційні та інші ресурси для її досягнення. Поняття „мерітократії” знайшло свого подальшого розвитку у творчості І.Валлерстайна, але деякі сучасні автори вважають за доцільне позначення ним не стільки вищого класу у переформатованій соціальній структурі інформаційного суспільства, скільки його ідеологію.

У згаданій нетеократичній моделі Барда-Зодерквіста вища ланка соціальної структури репрезентована нетократами (тобто елітою, яка контролює Інтернет), середня ланка – власниками компаній по створенню комп'ютерів і комп'ютерних програм, нижча – найманими працівниками, програмістами, інженерами.

Соціальна мобільність у такій ієрархії визначається виключно енергією і здібностями особистості, рівнем її освіти і професійної компетентності. „Ніщо не є важливим - ані походження, ані гроші, а лише твій талант і рід занять” [7, с.140]. Описуючи механізми соціальної мобільності в інформаційному суспільстві О.Бард та Я.Зодерквіст стверджують, що висування в якості її критерію професійної компетенції призведе до ситуації, коли нижчі класи будуть втрачати таланти, а отже – і потенційних лідерів. Натомість еліта буде підсилюватись за рахунок постійного оновлення і вливання талантів. Привілеї легше узаконити, якщо вони ґрунтуються на заслугах, оскільки вони зароблені, а не успадковані.

На наш погляд, ілюзії щодо швидкого й беззаперечного сходження до вершини соціальної піраміди найталановитіших, найрозумніших представників суспільства виявились утопічними. Тут недостатньо констатації зростання кількості працівників, зайнятих у галузі інформаційного виробництва. Ті, хто володіють капіталом, не збираються поступатись місцем тим, хто володіє знанням. Останні, звісно, підвищують свій соціальний статус, але вони все рівно залишаються найманцями перших. Подібно до того, як інформаційна економіка не є самостійною системою, незалежною від аграрної й індустріальної складових, що у знятому вигляді входять до неї, так і соціальна структура інформаційного суспільства включає в себе всі попередні класи і верстви населення.

До того ж, з розвитком мережних відносин „ресурсний” підхід до вивчення інформації змінився комунікаційним. Дослідження самого феномена інформаційної взаємодії як універсального явища дозволило розглядати суспільство не тільки як результат технологічного прориву в простір гнучких комунікаційних відносин, що об'єднали різні соціальні інститути в єдине інформаційне середовище, але і як один з підсумків розвитку системи каузальних зв'язків в суспільстві. Важливе місце в цьому складному процесі займають системи, що базуються на розробці ідеологічних і ціннісних нормативів.

Проте мережні відносини можна розглядати як соціальну реальність, об'єднуючу в собі символічні системи, що володіють власними видами інтеграції. Найчастіше комунікації сьогодні відбуваються на одному з двох рівнів – масовому чи мереженому. Перший рівень тяжіє до одностороннього сприйняття інформації. У цьому він може розглядатись як продовження ідеологічного впливу епохи модерну, дещо скорегованим новітніми віюваннями. Залишилась незмінною і змістовна підстава масової комунікації у вигляді національної культури. На відміну від цього рівня, мережева комунікація концентрується навколо транснаціональних потоків капіталів, організаційної взаємодії, інформації, технології, образів і символів світу, що глобалізується. Мережева комунікація забезпечує двосторонній процес, в якому комунікаторі і рецепієнт володіють активними, формуючими

цю комунікацію ролями. Отже, кожному рівня комунікації притаманні власні стратегії включення в соціальний, культурний та інформаційний простір. Світова інформаційна мережа є концентрованим символічним середовищем. Її вивчення може стати підґрунтям для розуміння значущості інтеграційних тенденцій у постсучасному суспільстві, виникаючих з універсальних законів управління символічними процесами.

Прибічники концепції „мережевого суспільства” А.Н.Ісаєв та О.В.Шишко поставили питання про необхідність вивчення такого соціального феномена як „мультираціональні співтовариства”. У зв'язку з цим виникла потреба розглянути мережеве суспільство в контексті децентрації соціальних зв'язків, хоч, за оцінками деяких авторів, коректніше ставити питання про децентрації індивіда і соціуму. Мережеве суспільство є прикладом децентрованого способу організації структурних зв'язків у надсистемному середовищі. Можна припустити, що цей феномен спричинить не тільки трансформацію історично сталої системи відносин власності і досвіду соціальної взаємодії, але й обумовить появу нових уявлень про цілісність світової культури. Момент структурної децентрації відносин у мережевому просторі повинен розглядатися як базовий в ході аналізу становлення світового комунікаційного товариства. Комп'ютерні мережі дозволяють створювати специфічні співтовариства - Інтернет-ком'юніті – на підставі ексклюзивних ознак: освітніх, професійних, вікових. Вони формуються на основі коротких тимчасових консенсусів на фоні посилення динаміки комунікаційних форм в процесі суспільного відтворення. При цьому суспільство стає схожим на „співтовариства рефлексій і комунікацій”.

Висновки

Соціальна структура мережевого суспільства відрізняється підвищеною мінливістю. За визначенням О.Барда і Я.Зодерквіста, вона нагадує скоріше рідину, текучу і плинну, ніж тверду структуру. Основою для формування нових спільнот стають довільно утворювані Інтернет-ком'юніті, які досить швидко виникають, але після досягнення мети, також швидко зникають. Водночас, традиційні класи і соціальні групи поки ще залишаються на місцях. Вони хоч і трансформуються та еволюціонують, але найближчим часом все ще будуть забезпечувати кістяк соціальної структури соціуму.

Литература

1. Тоффлер Э. Третья волна. [Текст] / Э.Тоффлер. – М.: ООО «Фирма «Издательство АСТ», 1999. – 387 с.
2. Белл Д. Социальные рамки информационного общества. [Текст] / Д.Белл // Новая технократическая волна на Западе. – М.: Прогресс, 1986. – С. 332.
3. Иноземцев В.Л. За пределами экономического общества. Постиндустриальные теории и постэкономические тенденции в современном мире. [Текст] / В.Л.Иноземцев. – М.: «Academia»; Наука, 1998. – 640 с.
4. Уэбстер Ф. Теории информационного общества. [Текст] / Ф.Уэбстер. – М.: Аспект Пресс, 2004. – 400 с.
5. Кастельс М. Информационная эпоха: экономика, общество и культура. [Текст] / М.Кастельс. – Пер. с англ. Под научн. ред. О.И.Шкаратана. - М.: ГУ-ВШЭ, 2000. – 608 с.
6. Бек У. Общество риска. На пути к другому модерну. [Текст] / У.Бек. Пер. с нем. В.Седельника и Н.Федоровой; послесл. А.Филлипова. – М.: Прогресс-Традиция, 2000. – 384 с.
7. Бард А., Зодерквист Я. Нетократия: Новая правящая элита и жизнь после капитализма. [Текст] / А.Бард, Я.Зодерквист. – Стокгольмская школа экономики в Санкт-Петербурге, 2004. – 252 с.
8. Нейсбит Д. Мегатренды. [Текст] / Д.Нейсбит; пер. с англ. М.Б.Левина. – М.: ООО «Издательство АСТ»: ЗАО НПП «Ермак», 2003. – 380с.